

פג. ונוהגים שהבעל כופל הגט כמו אגרת ונותנו לה (הגה קלו, א). מנהג ע"ק לכפול הגט בב' זוויות באלכסון והכתב מבחוץ וליתנו כך ביד הבעל ואומרים לו החזק כך בגט עד שנאמר לך שתתנהו.

פד. מנהגנו במצרים כמנהג ע"ה"ק ירושלם שהבעל מתרגם אמירת המסירה הנ"ל בלשון שמבינים הוא והאשה תחילה. ואחר כך חוזר ואומר בלה"ק באחרונה, ודלא כאיזה סדרים שסידרו אמירת לה"ק תחילה ואחר כך בלשון לעז וכיוצא, ולא כך נהגינו אלא הלעז תחילה ולה"ק באחרונה, וסימנך בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז ואחר כך היתה יהודה לקדשו.

פה. יתן הבעל הגט בידה וכה יאמר לה כשיתנו בידה, הרי זה גיטך וכו' (שו"ע קנד, פד). בסדר אמירת הבעל לאשה בעת מסירת הגט לידה מנהגנו, כמו שהובא בספר בתי כהונה, וכן הוא מנהג ירושת"ו, שהבעל אוחז בידו הגט ורואה בפני האשה המתגרשת ואומר לה בזה הלשון "הרי זה גיטך והתקבלי גיטך זה והרי את מגורשת בו ממני ומעכשיו ומותרת לכל אדם", וכן הוא נוסח האמירה שכתב מרן בסימן קנ"ד פד, עם ההגהות הכתובים שם.

פו. קטנה המתגרשת ע"י אביה יש להחמיר לכתוב שני גיטין וליתנם לה (שו"ע קנד צו). וקטנה המתגרשת על ידי אביה כותבים שני גיטין אחד כלפי האב ואחד לנכח כלפי דידה הנכון ליתן הגט שהוא כלפי דידה בידה על ידי שיתפוס האב בידו, והמנהג בקושטא וגם פעה"ק אמרו לי הסופרים שכך עשה הרב מוהר"ר בנימין מעלי הכהן זלה"ה (ג"מ ס"ד אות ז').

פז. יזהר שלא תסייע לה חברתה ולא שום אדם (שו"ע קנד, פ"ב). יזהיר הרב המסדר שלא תסייע שום אשה להמתגרשת בשעת קבלת הגט ולא שום אדם אחר, ומה טוב ומה נעים מנהג בתי דינים שבעיקר"ת ירושלם ת"ו, שאין מניחים לשום אשה להתקרב אצל המתגרשת בשעת קבלת הגט כלל וכלל, ואפילו לבי"ד אינן מניחים שום אשה להכנס בשעת קבלת הגט.

פח. נהגו בע"ק שתלך היא עם הגט ארבע אמות.

פג ספר התקנות בשם ג"מ ספ"ה כא; השומר אמת דע"ה ע"א הכותב: „ומנהג שלי ללקחו בד' זוויות כמ"ש הרשד"ם בס"ה ע"ב וכן הוא מנהג צפת ת"ו. ובארץ חיים מוסיף: „וכתוב בתשובת לב שלמה אה"ע סימן נ' שבאיזמיר נוהגים לכופלו הכתב מבפנים ובא"י מהפכים הכתב מבפנים. והאידנא נוהגים פה צפת ת"ו לתופסו הכתב מבפנים". לחם שלמה דקמ"ט.

פד—ה נהר מצרים.

פו—ספר התקנות; שער המפקד.

פח ספר התקנות; ג"מ פ"ה, אות ל"ח; שער המפקד; ובנהר מצרים מוסיף: „מנהגנו במצרים שהאשה המתגרשת הולכת ארבע אמות והגט בידה, ואחר כך מניחתו תחת סרבלה וצעיפה, ומביאה אותו היא בעצמה ליד המסדר, לקרותו עם העדים אחר הנתינה, והליכת ארבע אמות היא במקום הגבהת ידיה שכתב מרן בסה"ג סעיף כה וכן מנהג ירושת"ו כמ"ש בדיני הגט אות נח".

פ"ט. בעיקר"ת ירושלם אין שואלים להאשה אם מקבלת גט זה ברצונה, כמו שכתוב באיזה סדרים, כי אין לנו תנאי כזה שלא יגרשנה בעל כרחא, וגם בכתובתה אין כותבים זה כלל ותקנת רגמ"ה הרי לא נתקבלה בערי ספרד ואם כן אין צורך לזה.

צ. תוציא ידיה ותפתחם ותקרב אותם (שו"ע קנ"ד, פ"א). ובקבלת האשה הגט, כתב מרן שם בסדר הגט ס"פ תוציא ידיה וכו', אבל מהר"ק כתב ידיה דבוקות זו לזו ותפתחם כלפי מעלה ותקיפם יחד ותרחיבם למעלה כדי לקבל הגט ולא יהיה במדרון וכו', אלא תגביה אצבעות ידיה בזה האופן ב' גודליה וב' אצבעותיה הקטנים וכפות ידיה שלמטה בצד הדופק דבוקים זו לזו, ושאר כפות ידיה ואצבעותיה פתוחות וזקופות למעלה, ולא תשפיל ידיה בפחות מג"ט לקרקע ע"כ וכך עושים בעיה"ק צפת.

צ"א. וישאל הרב אחר הכתובה (שו"ע קנ"ד, פ"א). הרב המסדר יזכור לשאול על שטר הכתובה של המתגרשת, ולהניחה אצלו עד אחר מסירת הגט, שאז יקרענה קב"ד. ובעקרו"ת ירושלם ת"ו מנהג בתי דינין לחפש אחר הכתובה תיכף ומיד קורים התחלת סידור הגט.

צ"ב. יש ליזהר שלא לחתום הסופר לעד מפני שיש פוסלין (קל, יח). אנשי מזרח אחד כותב את הגט ואחד חותם עם הכותב, ובני ארץ ישראל אחד כותב ושנים חותמים.

צ"ג. בסה"ג להרב בתי כהונה דפ"ג ראיתי שסידר אחר הנתינה שאלות לסופר ולעדים

פ"ט שער המפקד ; וראה לעיל סעיף א.

צ השומר אמת דע"ה ע"א.

צא שער המפקד.

צב החילוקים בין אנשי מזרח ובני א"י עמוד 157 הכותב : „בני ארץ ישראל הצריכו שיחתמו על הגט שני עדים מלבד הסופר. לעומת זה לבני בבל די שיחתום הסופר ועוד עד אחד. כבר בשטרות העתיקים שנמצאו בייב (אלפנטינה) מצינו שהסופר היה נוהג לחתום ראשון אף שהעדים שחתמו אחריו היו מרובים. עפ"י המשנה (גיטין פ"ט מ"ח) „כתב סופר ועד כשר" וכן בירושלמי (פ"ט ה"ט) „כניי מתניתא כתב סופר ועד כשר" אלא שבבבל פירשו „כתב סופר ועד" כתב ואפילו אם לא חתם (כשמואל, גיטין פ"ו) ובא"י פירשו חתם סופר שנינו אבל כתב סופר ועד לא. כבר בזה אנו רואים את בני ארץ ישראל מחמירים אבל חומרא זו של בני ארץ ישראל בחלוקנו המצריכה שני עדים שיחתמו מלבד הסופר לא מצינו בירושלמי כלל. חומרא זו של בני ארץ ישראל הוא איפוא מומן מאוחר ושייכת כנראה לסוף תקופת התלמוד ואמנם בספר המעשים מצינו כבר רמז לחומרא זו בעוד שבמקורות בבליים מתקופת הגאונים אין לה זכר.

בתקופת הפוסקים נמשכה המחלוקת בענין זה. הרי"ף (גיטין פ"ט) הרמב"ם (ה' גירושין פ"ט הכ"ו) ועוד כמה פוסקים מכשירים בחתם סופר ועד כמסורת הבבליית בחילוקנו וכנגדם אחרים פוסלים ומצריכים שני עדים מלבד הסופר כמסורת הארצישראלית בחילוקנו. בתשובה אחת להרשב"א שושלתה כנראה לפאס מדיעים השואלים „בארצות הללו נהגו להכשיר חתם סופר ועד כדברי הרב אלפאסי ז"ל וכבר פשט איסור בכל הארץ. בטור ובשולחן ערוך הובאו שתי הדיעות".

וראה אוצר הגאונים גיטין שע, ושמא—שמב ובכפתור ופרח פ"י כתוב : „הרבה מאלו החלוקים שבין אנשי מזרח כלומר בני בבל ובין אנשי ארץ ישראל ומכללם שבני בבל אית להו חתם סופר ועד ובני ארץ ישראל לא". ובשער המפקד כתב : „מנהג עיקר"ת ירושלם ת"ו כפסק מרן שאין הסופר עד בגט לעולם ואפילו בדיעבד ובשעת הדחק פוסלים".

צג שער המפקד ; ג"מ סימן סה ס"ע ; זכור לאברהם ח"ג במערכת השי"ן.

ממש כצביונו וקומתם ונוסחם, על סדר השאלות המסודרים לאחר הכתיבה, ובעיקר ירושלם לא נהגו כן, ואחר הנתינה אין שואלים עוד כלום לא לסופר ולא להעדים.

אוצר החכמה
תק"ח 1234567

צד. ויקרענו שתי וערב (שו"ע קנד, פו). אנשי מזרח אין קורעים את הגט ובני ארץ ישראל קורעים אותו.

צה. בגט הניתן על תנאי, מנהג ע"ק לכתוב המעשי בית דין הנהוג לראיות התנאי אחורי הגט למטה במקום החלק, ע"פ הוראות הרב מוהרא"י יצחקי ז"ל, ככתוב בספר אדמת קודש ח"א דט"ל, והרב פרי האדמה ח"א דפ"ג ע"ב ודפ"ד ע"ג הביא תיקון זה, והוסיף ותיקן עוד שיכתוב מעל גבי חתימת העד השני, משום שמא תחתוך המקום הכתוב ותאמר שהיא מתגרשת בלי שום תנאי עיי"ש, ועיין להגמ"י ספ"ו אות כ' שערער על התיקון הנ"ל ע"ש ונוסח מעב"ד הנהוג בעי"ק עיי"ש אות כט.

תק"ח 1234567

צו. צריך להטיל חרם על כל העומדים בשעת נתינת הגט שלא להוציא לעז על הגט (קנד, כב). במ"ש מרן ז"ל בסה"ג הרב המסדר יחרים על כל מי שיוציא לעז על גט זה. וגם הכנה"ג שם כתב שיאמר הרב להעומדים שם, דעו רבותי שיש חרם וכן גם כן אני מחרימם ע"ז ע"ש, הנה פעיה"ק אין נוהגים כן, רק החכם מודיע ומזכיר לעומדים שם שיש חרם קדמון ע"ז (ג"מ ספ"ה אות מ"א).

צז. כשהבעל והאשה אין בעיר ורוצים לגרש על ידי שליח, כתב הרב הגדול החיד"א ז"ל בספר טוב עין סקמ"ב וז"ל מצאתי כתוב דבירושלם נהגו לגרש על ידי שליח, אף

תק"ח 1234567

אוצר החכמה

צד התלוקים בין אנשי מזרח ובני ארץ ישראל עמוד 120 המסביר: „המנהג לקרוע את הגט בבית דין אחר שהגיע לידי האשה כבר נמצא אצל התנאים „מן הסכנה ואילך התקינו שתהא מקרעתו בבית דין וגובה בור“ (תוספתא כתובות פ"ט ה"ו ועוד) קריעת זו לא היתה אלא כדי להשמיד את הגט מפני הסכנה שהיתה בדבר להחזיק גט, בשנות השמד שלאחרי מרד בר כוכבא. מלבד זאת נזכר כמה פעמים במקורות „קרע בית דין“ קריעת הגט בבית דין בזמן מאוחר יותר נעשתה מטעם אחר לא כדי להשמיד את הגט דבר שלא היה נחוץ עוד אחרי ביטול הגזירה אלא כדי שהאשה לא תוכל לגבות את כתובתה שתי פעמים כי לפי הדין השנוי במשנה שימש הגט להוכחה בידי האשה שעדיין לא קיבלה את כתובתה על כן קרעו את הגט שבידיה בקרע מיוחד לסימן שקיבלה את כתובתה. כנראה שמנהג זה לקרוע את הגט נתפשט בא"י יותר מאשר בבבל וע"כ הכיר הירושלמי קרע זה איך הוא עשוי בשעה שבבבלי יש בזה מחלוקת. וממקומות אחרים בבבלי יוצא שקריעת הגט מעכבת את האשה מלהנשא. ולא מצאו דרך אחרת אלא אם כן יקרעו את הגט ויכתבו עליו „גיטא דנן קרענוהו לאו משום דגיטא פסול הוא...“ הרי שמנהג זה של קרע בית דין לסימן שגבתה כתובתה לא היה נהוג בבבל בתקופת התלמוד וכן לא נהג בבבל בתקופת הגאונים. בין כמה גיטין שהגיעו לידנו מפוסטאט מסוף תקופת הגאונים ביניהם כמה שנכתבו על ידי יהודים מארץ ישראל רק אחד או שנים נקרעו בקרע בית דין. המנהג הארצי ישראלי לקרוע את הגט נתקבל ביחוד אצל הספרדים והאשכנזים. טעם חדש לקריעת הגט מוסר לנו הר"י בשם רש"י „כדי שלא יוציא לעז על הגט“ ואמנם כמה פוסקים אשכנזים וכמה „סדרי גיטין“ אשכנזים מדברים על דבר קריעת הגט. לעומת זה אצל הספרדים מצינו רק בזמן מאוחר רושם לקריעת הגט כנראה בהשפעת אשכנזים מאוחרים. בזמן מאוחר היה כן גם מנהג מצרים. וראה שערי צדק שער ב' סימן י"ב; ספר המנהיג הלכות הגט קנ"א, תרומת הדשן, פסקים, סימן מ'.

צה-צז ספר התקנות; שער המפקד; ארץ חיים; אוון אהרן.

ששניהם בעיר אחת, וכותבים הרשאה כאילו מוליכו לעיר אחרת, מוהר"ר מוהרא"י ז"ל עכ"ל (עיין פרי האדמה ח"ד ד"ב ע"א).

צח. בגט על ידי שליח, עיין כנה"ג סקמ"א הגה"ט אות נד מחלוקת הפוסקים אם יכולים להיות עדי הגט עצמם עדי השליחות אם לאו, ועיין להרב בתי כהונה דף פ"ה רע"ב דמנהג איזמיר להצריך ד' עדים והדב"מ בס' הגט דף קע"ח אות ב' כתב דכן מנהג סלוניקי יע"א ועיין י"א ז"ל בס' הגט דקל"א ע"ד דמנהג ארץ ישראל ושלונקי איזמיר להצריך ד', אבל בקושטא ואינדירני אין מצריכים רק ב' עיי"ש ועיין זכור לאברהם ח"ג ס' הגט אות ע'.

צט. הוה עובדא באחד ששלח גט לעיר אחרת ושאל רשות לישא אשה אחרת, ואמרנו לו עד שיהיה קרוב לודאי שבא הגט לידה, וכמו שכ"נ מתשובת גו"ר ז"ך יו"ד כלל ג' מ"ד ומדברי רש"ל בתשובה סי"ד והמבי"ט ח"א סימן י"ד, ועיין י"א ס"א הגב"י אות ד', חיי"ש ז"ל סימן ע"ד אות ל"ו.

ק. השולח גט ביד כותי שיתנונו לפלוני ומינה הבעל בכתבו לאותו פלוני שליח להוליך הגט לאשתו כשר (קמא, לה). המנהג פשוט היום בבי"ד של מצרים כמנהג עיה"ק ירושלם ושאר בתי דינין אשר שמענו ונדעם, לשלוח הגט מעיר לעיר על ידי הדין דואר הנקרא פוסטא, ליד בי"ד הצדק ששם מקום המתגרשת ואין פוצה פה בדבר, ושל רבנן קמאי היא, שהוא מנהג צרפת ואשכנז שהביא מרן בבית יוסף קמא, ופסקו בשולחנו הטהור סעיף לה.

קא. המנהג בעיקו"ת ירושלם ת"ו שבי"ד קונים מהבעל בק"ס על מנוי השליחות וכן כותבים בהרשאה.

ו. דיני יבום וחליצה

א. מי שמת והניח אשתו מעוברת אם הפילה הרי זו תתייבם וכו', אבל אם לא נודע לכמה נולד אם חיה ל' יום הרי זה ולד קיימא (שו"ע קנו, ד). אנשי מזרח פוטרם

צח ספר התקנות; שער המפקד; ארץ חיים המביא בשם יד אהרן הגה"ט אות מה והרב לב שלמה אה"ע סימן נ' כי נוהגים בא"י שעדי הגט לא יהיו עדי ההרשאה, ובתשובת אדמת קודש ח"א אה"ע ססמ"ח מביא נוסח הרשאת גט שסידר בירושלם ועדי הגט הם הם עדי ההרשאה. ועיין בתשובת תעלומת לב ח"א אה"ע סימן י' ות"ב ס"ח. ובנהר מצרים ובנוה שלום כתוב: „המגרש צריך ליחד לו השליח שהוא ממנה להולכת הגט ומזמין שני עדים לחתימת הגט ושני עדים אחרים לעדי השליחות כמנהג ירושת"ו.

צט—קא ספר התקנות; שער המפקד; נוה שלום ובנהר מצרים כתב: „מנהגנו במצרים שלא לקבל קנין סודר מהבעל על שליחות השליח, רק כשמתרצה השליח להיות שליח הבעל מרצונו הטוב די בזה, ובירוש"ת נוהגים להקנות”.

א החילוקים בין אנשי מזרח ובני ארץ ישראל עמוד 155 המסביר: „לפי נוסחאות המחלקה הראשונה דעת בני ארץ ישראל אם יצא ראשו ורובו בחיים פטורה היבמה מחליצה, אולם לפי המחלקה השניה אפילו הפילה והולד ניכר אם זכר אם נקבה וכו' אין צריכה לא חליצה ולא יבום... הנוסח של המחלקה הראשונה מסתייע מן המקורות בעוד שהנוסח של המחלקה השניה מתמיה והנהו בניגוד לירושלמי ולמקורות איי"ם, אבל קשה לברר את התהוותו. את המקורות נברר כמובן על פי נוסחתו העקרית, נוסח המחלקה הראשונה.